

A halál árnyékának völgyében

A bunkert tömény bűz ülte meg. Tele volt fáradt, koszos gránátosokkal, akik az első vonalból tértek vissza; a földön és a háromemeletes ágyakon sebesültek sóhajtoztak, nyögtek és jajgattak. Arra vártak, hogy hátravigyék őket. Fertőtlenítő, izzadásgá- és ürülékzsag terjengett. Sokan vérhastól szenvedtek. Kifaggattam Kara őrmestert a veszteségeinkről.

„A fő védelmi vonalat helyreállítottuk, jó néhány vörös fűbe harapott, de a mi veszteségeink is nagyok, sok a halott és a sebesült”, felelte, de leginkább azért aggodott, hogy az alig egyórányi harcban felhasználtuk a lőszerkészletünk negyedét; „a villámgéppuska zabálja a lőszert”.

Magam is rosszul álltam lőszerrel, talán három-négy sorozatra valóm maradt. Az oroszok olyan közel jutottak az állásunkhoz, hogy szinte már közelharcot kellett vívni velük, nem sok idő maradt célozni, mindenre lőttünk, ami felbukkant előttünk. Csak egy táram volt, és féltem, ha egy ilyen meleg helyzetben kifogy, már nem marad idő újratölteni; szükségem volt legalább még egyre.

Megkérdeztem az őrmestert, tudna-e egy tartalék tárat és lőszert szerezni a géppisztolyomhoz. Amikor akadozni kezdett az utánpótlásunk, átszerelkeztünk orosz és német fegyverekre, de az oroszot jobban szerettük, egyszerűbb volt lőszert szerezni hozzá. Nekem is ruszki géppisztolyom volt. A PPS remek fegyver volt, a závarzat bámulatosan egyszerű a német Schmeisser géppisztollyal összehasonlítva; hó vagy sár meg sem kottyant neki, igaz, nagy volt a szórása, csak közelharcra volt alkalmas. De azért vigyázni is kellett vele, mert megtréfálhatta az embert, és máris kész volt a baj. Gyorsan kitanultuk, hogy nem érdemes mind a hetvenegy töltényt beletuszkolni a tárba, mert könnyen beragadhat; jobban tette az ember, ha ötvennél megállt.

„Mihelyt össze tudjuk szedni, amit a ruszók hátrahagytak, intézek neked egyet”, felelte Hites, és megígérte, hogy lőszert is szerez a tárba.

Elővettem a májpástétom konzervet és az Unicumot, amelyet még a támadás előtt osztottak ki, sebesülés esetére. Már majd egy napja nem ettem, de képtelen voltam akár egyetlen falatot is lenyelni az ételből – hányingerem volt a fojtogató bűztől. Végül csak az Unicumot ittam meg. Valaki telefonált. Minduntalan lebicaklott a fejem, de sokáig ébren tartott a viszketés, a sebesültek jajgatása, az alvók horkolása meg a rádióból sistergő hangfoszlányok áradata.

Talán ha két órát aludhattam, amikor Hites őrmester felébresztett. „Őrség”, rázta meg a vállam, és miután meggyőződött róla, hogy a helyzethez képest magamhoz tértem, és már nem alszom vissza, szó nélkül otthagytott.

Lemásztam az MG-42 mellé, a fejemet a harcgödör falának vetettem, és hagytam, hogy a metszően hideg, friss levegő átjárja a tüdőmet.

Dél felé járt az idő. Óbuda felől tüzérségi ágyúk tompa dörrenéseit hallottam; a mi frontvonalunk szokatlanul csendes volt. A János Kórházba telepített hangszóró is hallgatott, amellyel az oroszok a „megtévesztett egyetemistákat” és a „fasiszta Vannay-brigád” önkénteseit fenyegették és próbálták rávenni a megadásra.

Előttünk minden zűrzavaros volt. Aknák és ágyúlövedékek becsapódásai nagy barna krátereket vájtak a hóba. Mindenütt hullák hevertek, németek, magyarok, oroszok, felettük kopjafaként meredtek az ég a felé a csupasz fák. Távolabb, mint egy a kép sarkában, egy halomban zsidók feküdtek, akiket néhány napja a környékbeli házakban szedtek össze és itt végeztek ki a nyilasok. Mindent elborítottak a kudarcba fulladt orosz támadás kifacsarodott, kiégett maradványai. A letaposott páncéltörő üteg groteszk roncsa olyan volt, mintha egy óriás marka roppantotta volna össze az ágyúkat, meggömbült csövük az ég felé meredt; két kilőtt T-34-es sűrű, bűzös füstöt eregetett.

Adorján ereszkedett le mellém a gödörbe. Harcban az ő feladata volt, hogy etesse a géppuskát és cserélje a csövet, ha felforrósodik. Adorján ötven körül járatott, pufók arcát, amely vörös volt a hidegtől, durva borosta fedte; sima beszédű, simulékony ember volt, foglalkozását tekintve szövetkereskedő. Néhány napja, egy razzia után hoztuk be. Súlyos veszteségeink voltak Csömörnél, és Vannay, hogy feltöltsük a sorainkat, elrendelte a kényszersorozást. A Donáti utca egyik pincéjében, öregek, nők és gyerekek közt találtunk rá meg három másik vele egykorú férfira.

„Hol csámborogtál?!”, mordultam rá. Mi, régiek tegeztük a szövetkereskedőt, noha jóval idősebb volt nálunk, de sosem tette szóvá; úgy láttam, hogy tart tőlünk.

„Kérem szépen, vételezni küldtek”, felelte védekezően, és már nyújtotta is felém a csomag cigarettát. Adorján, ellentétben velünk, mindenkit magázott, legyen az tiszta, tiszthelyettes vagy egyszerű önkéntes. Nyilván a munkájával járt ez a hajbókoló tisztelet, amelyet a legnagyobb veszedelmek közepette sem tudott levetkőzni.

A frissen sorozottaknak nem sok hasznát vettük, csak néhány napnyi kiképzést kaptak a Toldy utcában, és már küldték is őket hozzánk, az első vonalba. Még a fegyvert sem tudták rendesen kezelni, nemhogy vigyázni magukra. Abból a csoportból, amellyel Adorján érkezett hozzánk, már csak ő volt életben. A vészjósló jelek ellenére mégis optimista volt, hitt benne, hogy a Szent Katalin-medál, amelyet a nyakában hordott, megvédi. „Tudom, hogy hazajuttat”, mondogatta, inkább saját biztatására, mint nekünk, valahányszor épen megúsztunk egy orosz támadást. Kezdetben csak legyintettünk rá és kinevettük: jobban bízunk a felmentő seregben, mint egy medálban. A rádió másról sem beszélt, mint a főváros felé előretörő német csapatok újabb és újabb sikereiről; a tisztek optimizmusa gyorsan megfertőzött bennünket is. „Még néhány nap, és itt vannak”, biztattak bennünket a kitarásra – és valóban, Gille páncéloshadosztályai napról napra közelebb küzdötték magukat Budapesthez, de végül sohasem érkeztek meg. Az oroszok pedig, mit sem törődve a veszteségeikkel, csak támadtak és újra támadtak, mind szorosabbra vonva az ostromgyűrűt. Biztonságunk fala repedezett: az ellenség partra szállt a Margitszigeten, és fokozatosan teret nyert a Vérhalom tér körül. Támadta a Farkasréti temetőt, megsemmisítette az I. Egyetemi Rohamzászlóalj, elfoglalta a Kisvábhegyet, százötven méterre megközelítette a Vérmezőt. Gyötrelmes szorongás

vett erőt rajtunk, és keserű gondolatokat szült. Mindenki az elkerülhetetlen végjátékra készült. Némelyik katonán különös rögeszmék lettek úrrá. Akik még képesek voltak ennyi halál, borzalom és szenvedés után hinni, azok Istenhez könnyörögtek kegyelemért, mások a jó szerencsére vagy valamilyen titokzatos erőre bízták magukat. Szerencsehozó bicskákat, érméket, gyűrűket és még ki tudja, mi mindent fentek, suvickoltak, fényesítettek és tapogattak körülöttem. Az egyik szakasz totemállatként egy kitömött oroszlánfejet tűzött ki az állására – egy budai villából szereztek. Egy másik harccsoport egy kóbor kutyára pazarolta az amúgy is szűkös fejadagot.

Ennek a haláltáncnak a közepén Adorján osztaga túlélte egy katyusátámadást, előbb nyílt terepen, rá két napra meg a házat döntötte romba egy aknatalálat, ahol a harcálláspontjuk volt, de ők nemhogy veszteség, de sebesülés nélkül megúszták. Az első két alkalmat az olyan kétkedők, mint amilyen kezdetben én is voltam, a vakszerencse számlájára írták, de amikor az ilyen mesébe illő esetek egymás után ismétlődtek Adorján körül, egyre többen kezdtek csodás erőt tulajdonítani a medálnak. Zoblik és Pipoly, a két kárpátaljai ruszin önkéntesünk különösen babonás ember volt, egymással versengve akarták megszerezni a szerencsehozó talizmánt. Ígértek már érte fűt-fát a szövetkereskedőnek, de minél többen akarták a medált, ő annál jobban bízott az erejében, és körömszakadtáig ragaszkodott a már erősen oxidálódott ezüst medálhoz, amely egy Krisztuséhoz hasonló töviskoronát viselő szent asszonyt ábrázolt. Reformátusként nem lett volna szabad hinnem a pápista babonákban, de a sokadik csodás megmenekülés után azon kaptam magam, hogy ha egy mód van rá, Adorján mellé osztatom be magam.

„Jól van, fő, hogy végre itt vagy”, enyhültem meg, amikor végre mohón bele szívtam a cigarettába.

„Ma már biztosan nem jönnek”, bökött az állával Adorján a Szent János Kórház felé.

„Talán nem”, feleltem bizonytalanul, mert az oroszok kiismerhetetlenek voltak. Minden veszteségük ellenére nap mint nap újra próbálkoztak, nem hagytak egy perc nyugtot sem nekünk.

Hajnalban előretolt megfigyelőink arra lettek figyelmesek, hogy a Kút völgyi lejtőn ruszki harckocsik ereszkednek le. Az elsőt már a Pasaréti út torkolatánál kilőttük páncélökölrel, de a másik négy lerohanta a páncélromboló raj állását, és mit sem törődve a tűzünkkel, teljes sebességre kapcsolva tovább rohamozott. Átmásztak a Fogaskerekű alacsony töltésén és betörték a kertészet területére. Közben a szovjet utászok folyosót robbantottak a töltés alatti torlaszba, úgyhogy a gyalogosaik ködgyertyák fedezete alatt felzárkózhattak a harckocsik mögé. Még két tankot lőttünk ki páncélökölrel és gyújtottunk fel lánggránátokkal, mire sikerült visszaszorítanunk a ruszkat. Keményen aprítottuk őket, de ők is alaposan megszórtak minket: katyusáik, aknavetőik hangjába beleremegett a föld, a becsapódások hóval és fagyott földdel borítottak be bennünket, fákat fordítottak ki tövestül. A mellettünk lévő állás telitalálatot kapott. „Szent Katalin megvédett bennünket”, mondta szinte ujjongva Adorján, amikor kimásztunk a gödörből. A szomszédos állás helyén fekete lyuk tátongott; a csupasz fákon ruhafoszlányok és emberi testrészek lógtak, vér festette vörösre a havat. „Lehet”, mondtam kelletlenül; mi még mindig

éltünk, a szomszédok pedig már csak véres húscsafatok voltak. Ott tartottam, hogy már magam sem tudtam, mit gondoljak a medálról.

Éppen végeztünk a cigarettával, amikor meghallottuk a kiabálást. Odakinn nem volt semmi zaj, hacsak a varjak károgasát nem számítjuk; tökéletes, szinte steril volt a csend. Egy orosz katona kiabált szörnyű, idegtépő hangon; nyilván gyomorlövést kapott. Mindketten egyszerre lestünk ki a gödör elé földből és fagyott hullákból emelt torlasz résein. A sebesült orosz az egyik tank mögött feküdt, csak a lába látszott ki: a földet rugdosta fájdalomában. Kiabált, erőt gyűjtött és megint üvöltöni kezdett. *Mama! Mama!* Így ment ez hosszú percekig.

„Mi ez?”, kérdezte Adorján.

„Nem látod? Egy orosz”, feleltem bosszúsan az ostoba és felesleges kérdésre. Nem ez volt az első sebesült, akit a senki földjén láttam szenvedni és meghalni. Számomra ez már semmit sem jelentett, de Adorjának nyilván új volt. Értetlen tekintettel bámult rám.

„Kérem szépen, Magyarai úr, valamit csinálnunk kellene”, szólalt meg nagy sokára.

„Mire gondolsz?”, csúsztam vissza a gödör aljára. Az embernek nem volt tanácsos túl hosszú időre kidugnia a fejét, ráadásul ilyen tiszta időben. A ruszkioknak nagyon jó mesterlövészeik voltak, állítólag nők. „Mégis mit kellene tennünk?”

Adorján is visszacsúszott mellém a gödörbe. Odakint az orosz még mindig üvöltött: *Mama! Ja nye bocsu! Mama! Mama!*, és mást is mondott, de azt nem értettem.

„Segítenünk kellene rajta”, szólalt meg újra a szövetkereskedő.

„Majd az övéi segítenek rajta”, feleltem, és magamban azt kívántam, bárcsak igazam lenne, mert az orosz újra rákezdett: *Mama! Mama!* A lába úgy járt, mint az akasztotté, amikor kirúgják alóla a támasztékot. Lassan forgott egy képzeletbeli tengely körül, miközben a sarka szabályos kört rajzolt a hóba; hamarosan előbukkant a felsőteste és a feje is. Nagyon fiatal volt, nagyjából velem egyidős lehetett. A sapkáját már elveszítette, szőke, rövidre nyírt haja volt; fehér álcaruháját teljesen elborította a vér.

„Talán odamehetnénk.”

„Rossz ötlet”, feleltem. „Nagyon rossz ötlet. Nyilván ők is erre várnak, és szépen leszednek bennünket.” Az Olasz fasor házainak padlásán a mi mesterlövészeink éppúgy lesben álltak, mint szemben a János kórház tetején ruszki kollégáik. Türelmijátékot játszottunk, és akinek előbb fogyott el a türelme, az veszített. Megpróbálhattam volna lelőni a ruszkit, talán el is találtam volna. Nem volt messze, tiszta célpontot mutatott, de nem akartam a mesterlövészeink csaliját tönkretenni.

„Gondolja, Magyarai úr?”

„Egyébként is, ő már halott”, mondtam, de inkább magamat nyugtatgattam, mint Adorjának válaszoltam. „Ezt a sebesülést nem lehet túlélni.”

„Akkor semmit sem akar tenni?”

„Semmit. Nincs értelme”, vágtam rá azonnal.

Mama! Ja nye bocsu! Mama! Mama! Hocsu igytyi domoj! – cáfolt rám az orosz üvöltése. Idegtépő volt ez a monoton, fájdalmas kiáltás. Mintha hangszórón sugá-

rozták volna egy emberi fülnek hallhatatlan frekvencián, pusztán azért, hogy megőrjítsen bennünket; minden erőmet kiszívta. Szerettem volna bedugni a fületem, de Adorján tekintetétől megdermedtem.

„Hisz maga Istenben?“, szegezte nekem a kérdést.

Mama! Ja nye bocsu! Mama!, kezdett rá újra a sebesült.

Isten nevének említésétől és ettől a profán kérdéstől megzavarodtam. Hatalmas hullámokban öntött el a szorongás. Már kisgyerekkorom óta próbáltam elképzelni Istent, végül néhány nappal korábban arra jutottam, hogy ő egy végtelen kiterjedésű, felfoghatatlan és kiismerhetetlen fehérség. Így okoskodtam én, az egykor szépreményű ludovikás hallgató a körbezárt Budapesten, nyilván hibásan, de hát akkor már nagyon féltem, hogy meghalok – ez félig-meddig lebénytotta a gondolkodásomat.

„Hiszek“, nyögtem ki végül.

„Akkor Isten nevében kérem, hogy segítsen.“ Akár ki is mehetnénk, hiszen Szent Katalin vigyáz ránk, nem eshet bajunk, futott át a merész gondolat az agyamon. De ez csak egy pillanatig tartott. Túléltek a reggelt, ez vitán felül áll, de nem jó kísérteni a sorsot – morfondíroztam magamban, mert minden csodás eset ellenére hittem is meg nem is a medál erejében.

„Elég volt, fejezd be Adorján! Ne gyere itt nekem Istennel! Istennek ehhez semmi köze sincs“, zártam le a vitát.

„Ha maga nem jön, akkor majd kimegyek én egyedül“, közölte velem elszánt arccal, és már mászott is kifelé az árokból.

„Idefigyelj, te Isten barma, eszedbe ne jusson!“, üvöltöttem rá, és a derékszíjánál fogva visszarántottam. „Itt maradsz, baszd meg!“, szedtem össze magam, és a kabátgallérjánál fogva megráztam Adorját. „Ha kimész, megölnek, és akkor biztosan nem jutsz haza!“

Ettől elbizonytalanodott. Kihasználta az alkalmat, és elővettem a sebesülés esetére kiosztott unicumos üveget.

„Igyál“, nyomtam a kezébe. „Igyál szépen!“

Egy hajtásra lehúzta az egésztestet. Gyorsan hatott rá a szesz, valószínűleg nem volt hozzászokva.

„Azt mondja, hogy kijönnek érte?“, kérdezte már nyugodtabban.

„Azt“, feleltem. Újra kilestem az MG-42-esnek kialakított lőrésen át. Nem láttam az oroszot, de ez nem jelentett semmit. „Lehet, hogy már el is vitték“, hazudtam, mert biztos voltam benne, hogy ezt a mesterlövészeink nem hagynák – lövést pedig nem hallottam. Az orosz, mintha csak a szavaimat akarná igazolni, csendben maradt. Ez persze nem jelentett semmit. Talán már meghalt, talán csak elájult vagy csendben agonizál tovább, latolgattam magamban a lehetőségeket. Akármi történt is vele, tudtam, hogy még ott van. Adorján rám nézett, találkozott a tekintetünk. Várakozóan bámult, a szája szélét rágta, nyugtalanul járt a szeme. Mondanom kellett valamit: „Nézd meg, már nincs is ott“, biztattam, mint egy gyereket. „De ne túl sokáig!“, figyelmeztettem. „A mesterlövészeik nagyon jók.“

Kikukkantott egy pillanatra. „Igaza van, Magyarai úr. Tényleg nincs már ott“, mondta megkönnyebbülve, és elmosolyodott. „Istennek legyen hála“, tapogatta ki a zubbonya alatt a medált.

Még egy cigarettára volt időnk az őrváltásig. Mindvégig csend volt. Váltottunk még néhány szót, de az oroszunk egyikünk sem hozta szóba.

Lent a bunkerben Beck, Bertalan és Váradi a zsákmányon osztozkodtak. Az egyik orosz tiszt térképtáskája tele volt fényképekkel, azokat adták körbe. Nagy kópé lehetett a tiszt, akit Beck szedett le, amikor kimászott az égő T-34-esből: a képek többsége nagymellű nőkről készült, de volt néhány a harckocsiról és a legénységéről is. Előkerültek az unicumos üvegek, az étvágyam is megjött; Bertalan gitározni kezdett, hamarosan együtt énekeltük a régi német zsoldosnótát, amelyre Wenger SS-Hauptscharführer tanított meg bennünket:

*Hajnali pirkadás, Morgenrot: Csakhamar értem jön a balál
Amint felbarsan az ébresztő kürtje
El kell hagynom az életemet
És velem együtt sok bajtársamnak*

Az alkohol és az étel hamar elálmosított. Elaludtam. Nehéz, keserves álom tört rám. Egy égi madár szemével láttam magam: egyedül gyalogoltam a hófödte pusztában. A friss hó, mint a száraz kenyérhéj a talp alatt, ropogott minden lépésemnél. A madár szemében csak egy apró fekete pont voltam, amely nyom nélkül araszol előre a végtelen térben – a hó azonnal befedte mögöttem a lábnyomaimat. A fejem felett egykedvűen sütött a nap, tiszta volt az ég. A távolban időről időre anyámat pillantottam meg, hívott, hogy menjek hozzá. De hiába törtem, gázoltam zihálva előre a hóban, amint anyám közelébe jutottam, ő minduntalan ugyanolyan nyugodt, már-már kiszámítható, de mégis biztos távolságba húzódott tőlem. Örjítő volt a tehetetlenségem.

Hites őrmester a vállamat rázva mentett ki a pokoli látomásból: „Készülj, mert hamarosan megint rád kerül a sor az őrségben.” „Ezt neked hoztam”, nyomott még a kezembe két tárat a géppisztolyomhoz. „Sajnos csak az egyikben van valamenynyi lőszer. Néhány sorozatra elég lesz. Súlyra megismered, melyik az.”

Reggel volt, átaludtam az egész éjszakát. Kint ugyanolyan szikrázóan szép idő fogadott, mint amilyet álomban láttam. A bunker mögött élénk mozgólódásra figyeltem fel. Halottakat fektettek egymás mellé.

„Mi folyik itt?”

„Sikerült kétórás fegyverszünetet kötnünk a ruszkikkal”, válaszolta Bertalan. „Megegyeztünk, hogy mindenki behozhatja a sebesültjeit és a halottait, addig nem lövünk egymásra.”

Dermesztő hideg volt, a halottak teste keményre fagyott. Úgy emelték le és fektették egymás mellé őket, mint a deszkalapokat. A tekintetük unott és lemondó volt – a fagy miatt nem tudták lezárni a szemüket.

Sokat ismertem közülük. Adorjánig jutottam.

„És ő?”, fordultam döbbenten Hites felé. Semmit sem értettem. Tegnap őrség után még együtt mentünk le a bunkerbe.

„Mi sem értjük, mi ütött belé”, felelte az őrmester őszinte csodálkozással. „Fogalmunk sincs, mit keresett a senki földjén. Egyetlen golyó végzett vele, valószínűleg egy mesterlövész volt.”

Odaléptem a halott szövetkereskedőhöz. Fejlövés érte. Kitapogattam, ahogy egykor ő is tette, a zubbonya alatt a medált. Még megvolt. Leszakítottam. „Úgy látszik, mégsem segít”, szólalt meg a hátam mögött Hites.

„Hát nem”, adtam igazat az őrmesternek, és nagy-nagy szomorúság fogott el. „Tartsd nyitva a szemed! A ruszkik már megint mozgolódnak. Könnyen lehet, hogy hamarosan újra próbálkoznak”, figyelmeztetett Hites, mielőtt utamra bocsátott volna.

És akkor eszembe jutott a két ruszin. Zoblik és Pipoly is túlélte az előző napi csatát. A tenyerembe zártam Szent Katalint, a betegek és elesettek védőszentjét, és elindultam, hogy mielőtt eljön az időm, megtaláljam őket: arra gondoltam, talán van lőszerük a PPS-be, és elcserélik velem a medálra.

